

Michał Borowy¹
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

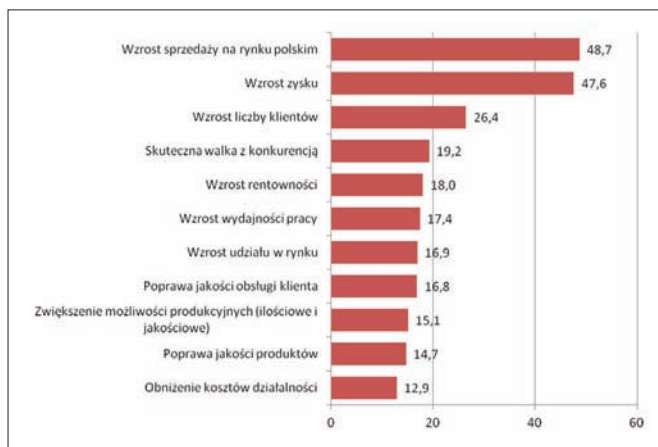
Anna Szyńska²
Uniwersytet Warszawski

Możliwości budowania przewagi konkurencyjnej polskich przedsiębiorstw sektora MŚP w oparciu o innowacje, jako forma zrównoważonego rozwoju

Podniesienie poziomu innowacyjności w skali makro i mikro zostało wpisane zarówno do Strategii Lizbońskiej, jak i Strategii „Europa 2020” jako kluczowy czynnik wzrostu gospodarczego Unii Europejskiej. Działalność innowacyjna traktowana jest jako ważny element zrównoważonego rozwoju. W artykule podjęto próbę analizy możliwości budowania przewagi konkurencyjnej polskich przedsiębiorstw sektora MŚP w oparciu o innowacje, wskazano główne obszary ich oddziaływania oraz bariery utrudniające działalność innowacyjną.

Działalność innowacyjna a konkurencyjność przedsiębiorstw

Spośród czynników kształtujących konkurencyjność kluczową rolę odgrywa innowacyjność, czyli zdolność do wprowadzania na rynek nowych lub udoskonalonych produktów (wyrobów lub usług), nowych lub udoskonalonych procesów, nowych metod organizacyjnych lub marketingowych [Podręcznik Oslo, 2008].

Wykres 1. Efekty działalności innowacyjnej przedsiębiorstw (% MŚP).
Źródło: opracowanie własne na podstawie: Starczewska-Krzysztofska M., *Ranking najbardziej innowacyjnych firm w Polsce, Kamerton Innowacyjności 2008*, s. 12.

Zgodnie z definicją przyjętą w metodologii Oslo, za przedsiębiorstwo innowacyjne uważa się przedsiębiorstwo, które w badanym okresie (najczęściej trzyletnim) wprowadziło na rynek przynajmniej jedną innowację techniczną (nowy lub istotnie ulepszony produkt bądź nowy lub istotnie ulepszony proces technologiczny) [Nauka i technika w 2006 roku, 2007, s. 127].

Możliwości rozwoju MŚP w dużej mierze uzależnione są od działalności innowacyjnej [Żołnierski, 2008, s. 7]. Dzięki nowym produktom lub procesom firma może uzyskać przewagę na rynku [Podręcznik Oslo, 2008, s. 32].

Wpływ innowacji przejawia się w wielu aspektach działalności przedsiębiorstwa. Pozwalają one między innymi na polepszenie jakości produktów, powiększenie oferty proponowanych wyrobów i usług, dostosowanie oferty do wymogów klientów, a także na obniżenie kosztów. Wprowadzanie innowacji ma na celu zwiększenie efektywności działania przedsiębiorstwa. Przedsiębiorcy jako najważniejsze korzyści wynikające z wprowadzania innowacji wymieniają najczęściej wzrost sprzedaży, wzrost zysku, zwiększenie liczby klientów, wzrost wydajności pracy oraz zwiększenie udziału w rynku (wykres 1).

Jednakże mimo widocznych korzyści, jakie przynoszą innowacje³, tylko niewielki udział przedsiębiorstw w Polsce wdraża nowe lub istotnie ulepszone produkty lub procesy⁴. W latach 2006 – 2008 ich udział w ogólnej liczbie przedsiębiorstw wynosił 21,3% w przemyśle i 15,6% w usługach. Wyraźnie widać, iż najwięcej innowacyjnych firm znajduje się w grupie przedsiębiorstw zatrudniających ponad 249 osób. Najmniej innowacyjne są małe przedsiębiorstwa (według GUS w latach 2006 – 2008 udział przedsiębiorstw innowacyjnych w tej grupie wynosił 14,6% w przemyśle i 12,5% w sektorze usług – wykres 2).

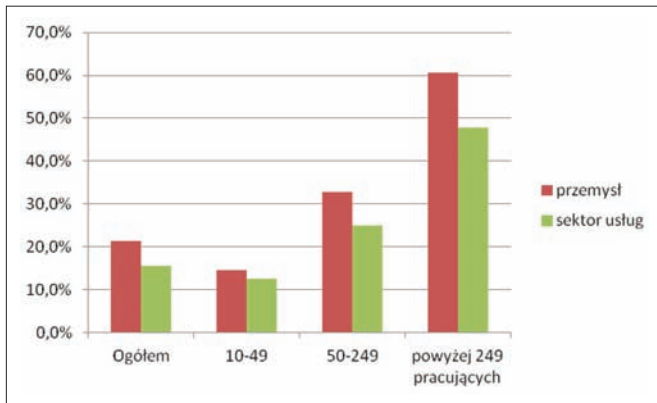
Z badań przeprowadzonych przez PKPP Lewiatan⁵ wynika, iż bardzo niewielki procent przedsiębiorstw sektora MŚP w Polsce (zaledwie 0,2% w 2008 roku) buduje swoją pozycję konkurencyjną w oparciu o innowacyjne produkty. W większym stopniu przedsiębiorcy konkurują wykorzystując specjalistyczną wiedzę bądź dostosowując produkcję lub usługi do wymagań klienta. Duże znaczenie wśród czynników decydujących o konkurencyjności odgrywa jakość wyrobów i usług oraz ja-

¹ Mgr M. Borowy – Katedra Polityki Agrarnej i Marketingu, Wydział Nauk Ekonomicznych, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie.

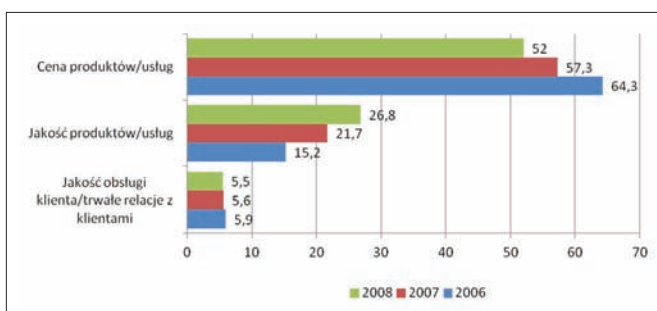
² Mgr A. Szyńska – Wydział Zarządzania, Uniwersytet Warszawski.

³ Badania przeprowadzone przez Zespół Programowania i Ewaluacji PARP pokazują, iż dzięki wprowadzaniu innowacji przedsiębiorstwa mają większe szanse, aby zwiększyć lub utrzymać swoją pozycję na rynku (Sosnowska, 2005, s. 18).

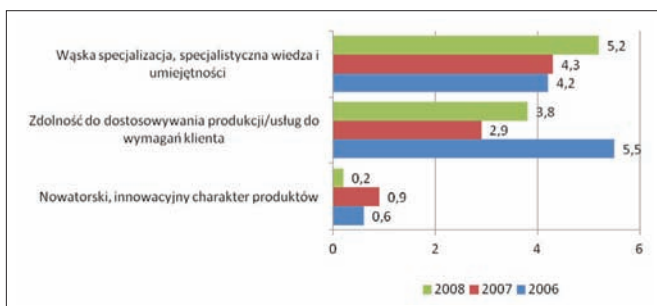
⁴ Prowadząc badania, bardzo istotne jest zdefiniowanie pojęcia innowacyjności przedsiębiorstwa. Okazuje się bowiem, iż czasami biorący udział w badaniach właściciele i menedżerowie oceniają swoje przedsiębiorstwo jako innowacyjne, ale tak naprawdę jest to innowacyjność wyłącznie deklaratoryjna, służąca poprawie wizerunku firmy. Jeśli w przedsiębiorstwie nie przeznaczają się środków na działalność innowacyjną to nie jest ono przedsiębiorstwem innowacyjnym [por. Żołnierski 2005, s. 44].

Wykres 2. Udział przedsiębiorstw innowacyjnych w przemyśle i w sektorze usług według klas wielkości przedsiębiorstw w latach 2006–2008. Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2006-2008*, GUS, Warszawa 2009.

Wykres 3. Czynniki decydujące o konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw w latach 2006-2008 (jako procent przedsiębiorstw). Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Starczewska-Krzysztożek M., Ranking najbardziej innowacyjnych firm w Polsce, Kamerton Innowacyjności 2008*, s. 11.

Wykres 4. Czynniki decydujące o konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw w latach 2006-2008 (jako procent przedsiębiorstw). Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Starczewska-Krzysztożek M., Ranking najbardziej innowacyjnych firm w Polsce, Kamerton Innowacyjności 2008*, s. 11.

kość obsługi klienta. Polscy przedsiębiorcy wciąż w największym stopniu budują swoją pozycję konkurencyjną w oparciu o cenę swoich produktów (wykres 3, 4).

Działalność innowacyjna jest działalnością bardzo kosztowną, czasochłonną, a przede wszystkim niezmiernie ryzykowną. Prowadzenie działalności innowacyjnej w dużej mierze zależy od decyzji kadry kierowniczej [Baruk, 2005, Żołnierski, 2005]. W porównaniu z rokiem 2006 zmniejszył się udział przedsię-

biorców z sektora MŚP, którzy oceniają prowadzenie działań innowacyjnych jako przydatne dla ich przedsiębiorstwa (z 57,4% w 2006 roku do 33,8% w 2008 roku) [Starczewska-Krzysztożek, 2008, s. 12].

Uwarunkowania działalności innowacyjnej przedsiębiorstw sektora MŚP

Prowadzenie działalności innowacyjnej może być utrudnione przez wiele czynników. Wyróżnić można spośród nich:

- czynniki ekonomiczne – na przykład brak własnych środków na prowadzenie działalności innowacyjnej, brak popytu na innowacyjne produkty [Żołnierski, 2005, s. 49]
- czynniki prawne (przepisy prawne lub podatkowe) – na przykład brak ulg podatkowych związanych z wdrażaniem innowacji
- czynniki związane ze specyfiką danego przedsiębiorstwa – na przykład brak informacji, brak wykwalifikowanych pracowników [Podręcznik Oslo, s. 21-22].

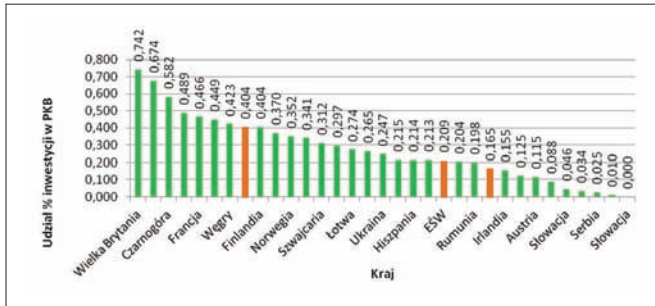
Zdaniem przedsiębiorców, głównymi przeszkodami rozwoju innowacji jest brak środków finansowych, brak dostępu do zewnętrznych instrumentów finansowania działalności innowacyjnej, brak infrastruktury technicznej do tworzenia innowacji, brak dostępu do zewnętrznego know-how, brak wykwalifikowanej kadry [Żołnierski, 2005, s. 50].

Duże przedsiębiorstwa często dysponują własnym zapleczem badawczo – rozwojowym oraz posiadają większe możliwości finansowania innowacji. Małym i średnim przedsiębiorstwom, ze względu na bardziej ograniczony dostęp do źródeł finansowania i zaplecza badawczego, trudniej jest prowadzić działalność innowacyjną. Z drugiej strony, przedsiębiorstwa sektora MŚP mają mniej sformalizowane i bardziej elastyczne struktury zarządzania [Wolański, 2007, s. 132]. Cechuje je również większa elastyczność i możliwość szybkiego podejmowania decyzji. Ponadto MŚP posiadają lepszą znajomość rynku lokalnego i dzięki temu mogą o wiele lepiej dostosować produkcję i usługi do jego konkretnych, specyficznych potrzeb [Bogdanienko, 2007, s. 81].

Finansowanie działalności innowacyjnej przedsiębiorstw z funduszy Venture Capital / Private Equity

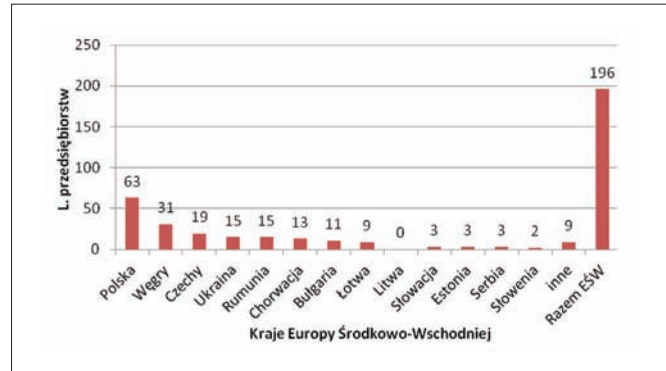
Fundusze venture capital/private equity uznawane są za ważny czynnik stymulujący innowacyjny rozwój gospodarczy. Szczególnie znaczenie posiadają dla sektora innowacyjnych małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP) zapewniając im wypełnienie luki kapitałowej w różnych stadiach rozwoju firmy, w tym zwłaszcza na etapach początkowych (seed, start-up). Mimo, że obydwa pojęcia często stosowane są zamiennie, to należy zaznaczyć, że private equity jest pojęciem szerszym. Venture capital (VC) to kapitał private equity (PE), inwestowany w spółki znajdujące się we wczesnych etapach rozwoju, bądź dopiero rozpoczynające działalność na rynku [Sobańska, Sieradzan 2004, s. 9-27]. Pojęcie venture capital zawiera inwe-

⁵ Badanie „Monitoring kondycji sektora MSP 2008” zostało przeprowadzone w 2008 roku przez Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS) na zlecenie Polskiej Konfederacji Pracodawców Prywatnych Lewiatan na ogólnopolskiej próbie 1100 prywatnych przedsiębiorstw z sektora MŚP. Badanie zostało zrealizowane metodą wywiadu bezpośredniego.

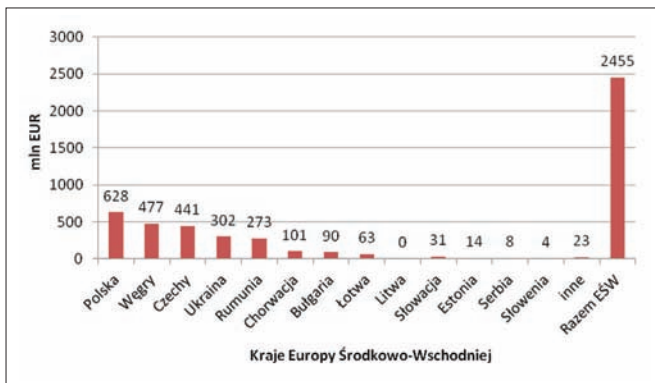
Wykres 5. Udział % inwestycji Private Equity w PKB UE, KEŚ oraz wybranych krajów europejskich w 2008 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: European Private Equity & Venture Capital Association, Warsaw 2009, Central and Eastern Europe Statistics 2008, s. 11.

Wykres 7. Liczba przedsiębiorstw, w których dokonano inwestycji typu VC/PE w krajach Europy Środkowo-Wschodniej w 2008 roku.

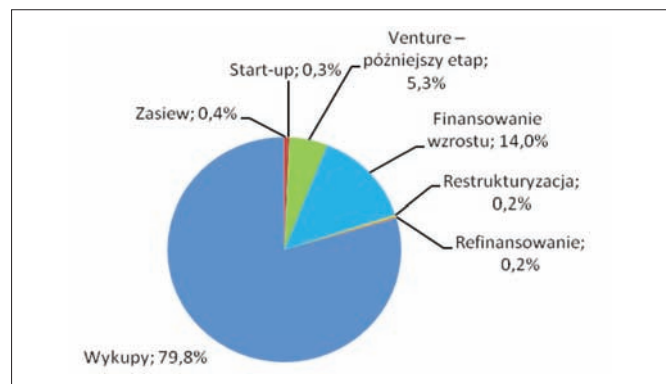
Źródło: Opracowanie własne na podstawie: European Private Equity & Venture Capital Association, Warsaw 2009, Central and Eastern Europe Statistics 2008, s. 9.

Wykres 6. Wartość inwestycji typu VC/PE w krajach Europy Środkowo-Wschodniej w 2008 roku.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: European Private Equity & Venture Capital Association, Warsaw 2009, Central and Eastern Europe Statistics 2008, s. 9.

woju. „Wykupy” w 2008 roku osiągnęły wartość 501 mln euro i stanowiły 80% wszystkich inwestycji w Polsce. Popularne było również finansowanie przedsiębiorstw będących w fazie wzrostu – 12% ogółu zaangażowanych środków. Wartość tego typu inwestycji wyniosła w 2008 roku 72 mln euro, wykazując spadek o 32% w stosunku do rekordowego roku 2007, kiedy to osiągnęła wartość 95 mln euro (wykres 8, 9).

Wykres 8. Struktura inwestycji ze względu na etap rozwoju przedsiębiorstwa w 2007 roku.

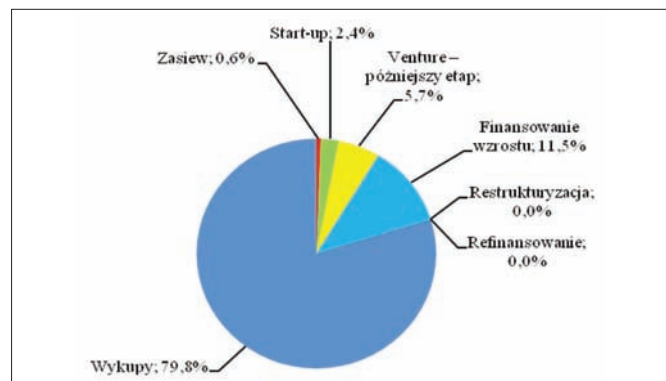
Źródło: opracowanie własne na podstawie: EVCA [w:] Rynek private equity / venture capital w Polsce w 2008 roku, www.psik.org.pl, 2009-07-28.

stowanie funduszy w pomysł – seed stage (faza zasiewu), czyli koncepcję biznesową w celu zbudowania możliwości jej komercjalizacji pod kontem założenia firmy. Dlatego inwestycje VC charakteryzują się większym ryzykiem od pozostałych inwestycji PE, które obejmują również inwestowanie w przedsiębiorstwa będące w późniejszych fazach rozwoju. Wyróżniają się za to wyższą stopą zwrotu. Zależność taka nie jest jednak oczywista i zależy od uwarunkowań gospodarczo – rynkowych. Duża część środków funduszy Venture Capital pochodzi z instytucji publicznych, których celem nie jest osiąganie zysku, lecz wspieranie przedsiębiorczości.

Kapitał ryzyka odgrywa istotną rolę w finansowaniu inwestycji w obszarze nowych technologii, a także we wdrażaniu innowacji (zwłaszcza tak zwanych innowacji radykalnych, czyli nowych rozwiązań na rynku światowym). W Polsce ten rodzaj finansowania działalności innowacyjnej przedsiębiorstw jest w dalszym ciągu mało popularny. Udział inwestycji VC/PE w PKB w 2008 roku wynosił w kraju zaledwie 0,165% i był ponad dwukrotnie niższy od średniej krajów Unii Europejskiej (wykres 5).

Warto jednak zwrócić uwagę na fakt, że w grupie krajów Europy Środkowo – Wschodniej Polska zajmuje czołowe miejsce pod względem wartości przeprowadzonych inwestycji podwyższonego ryzyka oraz pod względem liczby przedsiębiorstw, w których dokonano tego typu inwestycji (wykres 6, 7).

Największym zainteresowaniem inwestorów cieszą się już istniejące i rozwinięte spółki reprezentujące późne stadia roz-

Wykres 9. Struktura inwestycji ze względu na etap rozwoju przedsiębiorstwa w 2008 roku.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: EVCA [w:] Rynek private equity / venture capital w Polsce w 2008 roku, www.psik.org.pl, 2009-07-28.

Najrzadziej inwestowano w spółki cechujące się najwyższym ryzykiem, będące w początkowych fazach rozwoju, to jest: seed (zasiewu), start-up i venture – późniejszy etap. Inwestycje tego typu w 2008 roku osiągnęły wartość 54 mln euro i stanowiły 9% ogółu zaangażowanego kapitału VC/PE. Warto podkreślić, że mimo najwyższego ryzyka wartość inwestycji w najwcześniejsze stadia rozwoju przedsiębiorstw wzrosła o 35% w stosunku do poprzedniego roku, a wartość inwestycji w najwcześniejsze stadia rozwoju – seed, start-up wzrosła z 4,3 mln euro w 2007 roku do 18,6 mln euro w 2008 roku (wykres 8, 9).

Zakończenie

Zarówno przedstawiciele nauki jak i organizacji otoczenia biznesu są zgodni, co do faktu, że innowacje stanowią jedną z podstawowych determinant wzrostu konkurencyjności przedsiębiorstw. Sami przedsiębiorcy, mimo świadomości korzyści wynikających z implementacji nowych rozwiązań, nie są nadmiernymi ich entuzjastami i z dystansem traktują ten rodzaj działalności jako zbyt drogi, czasochłonny i ryzykowny.

Według statystyk, w latach 2006–2008 udział przedsiębiorstw wdrażających nowe lub istotnie ulepszone produkty lub procesy w ogólnej liczbie przedsiębiorstw wynosił 21,3% w przemyśle i 15,6% w usługach. Natomiast udział podmiotów innowacyjnych w grupie tylko małych przedsiębiorstw wynosił zaledwie 14,6% w przemyśle i 12,5% w usługach [Działalność innowacyjna przedsiębiorstw, 2009]. Ponadto z badań wynika, że w Polsce bardzo niewielki procent przedsiębiorstw sektora MŚP (zaledwie 0,2% w 2008 roku) [Monitoring, 2008], buduje swoją pozycję konkurencyjną w oparciu o innowacyjne produkty. W przeciągu ostatnich trzech lat znacząco zmniejszyła się również liczba przedsiębiorców zainteresowanych wprowadzeniem innowacji. Dodatkowo niektórzy właściciele i menedżerowie oceniają swoje przedsiębiorstwo jako innowacyjne, ale tak naprawdę jest to innowacyjność wyłącznie deklaracyjna, służąca poprawie wizerunku firmy.

Można, więc podejrzewać, że zwiększenie dostępności kapitału dla sektora MŚP na działania innowacyjne znacznie zintensyfikowałoby aktywność przedsiębiorców w kierunku wdrażania innowacji. Wciąż jednak polski rynek kapitałowy nie odgrywa istotnej roli w finansowaniu inwestycji podwyższonego ryzyka. Udział inwestycji Venture Capital/Private Equity w PKB w 2008 roku wynosił w kraju zaledwie 0,165% [EVCA, 2009] i był ponad dwukrotnie niższy od średniej krajów Unii Europejskiej.

Do niedawna młodzi naukowcy sfery B+R planujący rozpoczęcie działalności gospodarczej mogli liczyć raczej na dodatkową pomoc ze strony rządu lub instytucji otoczenia biznesu niż na formę kompleksowego wsparcia. Obecnie istotne znaczenie w tym zakresie ma Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka (PO IG), którego głównym zadaniem jest ułatwienie dostępu do finansowania innowacyjnych przedsięwzięć podejmowanych przez małe i średnie przedsiębiorstwa.

Streszczenie

Autorzy poruszają istotną z punktu widzenia Strategii Lizbońskiej oraz Strategii „Europa 2020” kwestię wzrostu konkurencyjności przedsiębiorstw w oparciu o innowacje. Zwracają uwagę na pewne okoliczności świadczące o niskim stopniu zaangażowania polskich przedsiębiorstw sektora MŚP w dzia-

łalność innowacyjną. Według badań PKPP „Lewiatan”, zaledwie w przypadku 0,2% polskich przedsiębiorstw omawianego sektora innowacyjne produkty i usługi mają decydujące znaczenie w rywalizacji z pozostałymi uczestnikami rynku. Celem artykułu jest próba analizy możliwości budowania przewagi konkurencyjnej na bazie innowacji. W artykule zwrócono uwagę na korzyści oraz problemy związane z wdrażaniem nowych rozwiązań. Dodatkowo poruszono kwestię funduszy typu Venture Capital/Private Equity jako sposobu finansowania innowacji z, w dalszym ciągu, mało popularnych źródeł rynku kapitałowego.

Possibilities of building a competitive advantage based on innovation in Polish small and medium-sized enterprises as a form of sustainable development

Abstract

The authors raise an issue, important from the point of view of the Lisbon and Europe 2020 Strategies, *i. e.* the growth of the competitiveness of enterprises based on innovation. They draw attention to some circumstances, which show low degree of dedication of Polish small and medium-sized enterprises to innovation activity. According to PKPP, „Lewiatan” only in 0,2% Polish enterprises of the SME sector the innovative products and services play the most significant role in the competition with other market participants. The aim of the article is the attempt to analyze the ability of building competitive advantage based on innovation. In the article the authors draw attention to advantages and some problems concerning the implementation of innovation. Furthermore, Venture Capital Funds were mentioned as the way of financing innovations from still little popular sources of capital market.

LITERATURA

1. Baruk J., Priorytety inwestycyjne w działalności innowacyjnej, „Studia i Materiały” nr 2/2005 (2).
2. Bogdanienko J., Możliwości zwiększania innowacyjności małych firm w warunkach globalnej konkurencji, „Problemy Zarządzania” nr 4/2007 (18).
3. Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2006-2008, GUS, Warszawa 2009.
4. Nauka i technika w 2006 roku, GUS, Warszawa 2007.
5. European Private Equity & Venture Capital Association, Warsaw 2009.
6. Central and Eastern Europe Statistics 2008.
7. Podręcznik Oslo. Zasady gromadzenia i interpretacji danych dotyczących innowacji. OECD & EUROSTAT, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Warszawa, 2008.
8. Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2006-2007, red. A. Żoźniński, P. Zadura-Lichota, PARP 2008.
9. Rynek private equity / venture capital w Polsce w 2008 roku, www.psik.org.pl, (dostęp: 28.07.2009).
10. Sobańska K., Sieradza P., Inwestycje private equity/venture capital, Key Text, Warszawa, 2004.
11. Starczewska-Krzysztozek M., Ranking najbardziej innowacyjnych firm w Polsce, Kamerton Innowacyjności, Warszawa, 2008.
12. Wolański R., Rola wiedzy i innowacji w rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw, „Problemy Zarządzania” nr 4/2007 (18).
13. Żoźniński A., Potencjał innowacyjny polskich małych i średniej wielkości przedsiębiorstw, PARP, Warszawa, 2005.
14. Żoźniński A., Wykorzystanie technologii informacyjnej a innowacyjność małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce, „Studia i Materiały” nr 1/2008 (7).